

ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ І МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2019.04.081>

УДК: 330.1:378

JEI: A22

Степан Панчишин, Ірина Грабинська

ПРО ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАКОРДОННИХ УНІВЕРСИТЕТАХ

Окреслено об'єктивні та суб'єктивно-психологічні чинники скорочення обсягів вивчення фундаментальних економічних дисциплін у вітчизняних закладах вищої освіти упродовж останніх років. На думку авторів, однією із причин витіснення цих дисциплін із університетських навчальних програм стала термінологічна некоректність, пов'язана з використанням назви "Економічна теорія", яка радше є методом чи інструментом економічного дослідження. Використання терміна "економічна теорія" для назви фундаментальної економічної дисципліни істотно звужує її предмет, створює враження про неї як затеоретизовану, відірвану від реальної економіки дисципліну, а набуті під час її вивчення компетентності не сприяють підвищенню конкурентоспроможності випускника на ринку праці. Обґрунтовано доцільність включення до переліку нормативних дисциплін у магістерських освітніх програмах за спеціальністю "Економіка" дисципліни "Політична економія", яка нині перетворилась на міждисциплінарну галузь економічного знання і акцентує на розподільних відносинах та соціальній ефективності. Акцентовано, що викладання фундаментальних економічних дисциплін студентам неекономічних спеціальностей сприятиме підвищенню рівня економічної освіченості суспільства, а отже, ухвалення ефективних економічних рішень. Проаналізовано досвід американських університетів щодо осучаснення структури та змістового наповнення економічних дисциплін для студентів-неекономістів, що дає змогу студентові засвоїти базові теоретичні концепції, сформувані економічне сприйняття та приділити увагу вивченню та аналізу насущних економічних проблем. Такий підхід зрештою доводить не меншу важливість нормативної економіки, ніж позитивної у процесі викладання. Зроблено висновок про те, що негативні тенденції у вивченні фундаментальних економічних дисциплін у вітчизняних університетах можна нейтралізувати.

Панчишин Степан Михайлович (stepan.panchyshyn@lnu.edu.ua), д-р екон. наук, проф.; завідувач кафедри аналітичної економії та міжнародної економіки Львівського національного університету імені Івана Франка. *Сфера наукових інтересів:* макроекономіка, економічна терміносистема, сучасні економічні теорії, макроекономічна політика. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6203-4789>

Грабинська Ірина Володимирівна (iryna.hrabyńska@lnu.edu.ua), канд. екон. наук, проф.; професор кафедри аналітичної економії та міжнародної економіки Львівського національного університету імені Івана Франка. *Сфера наукових інтересів:* мікроекономіка, сучасні економічні теорії, міжнародна фінансова система. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7390-5626>

© С. Пачишин, І. Грабинська, 2019

ISSN 1811-3141. Економічна теорія. 2019. № 4: 81–92

81

ти через запозичення позитивного зарубіжного досвіду та формування вітчизняного мейнстриму – основного потоку аналітичної економіки, яка враховує наукові здобутки як українських, так і зарубіжних економістів.

Ключові слова: фундаментальні економічні дисципліни, економічна теорія, аналітична економіка, політична економія, економічна освіченість, соціальна ефективність, освітня програма.

В останні два десятиліття простежуються несприятливі зміни в переліку і обсягах фундаментальних економічних дисциплін, які пропонують студентам для вивчення вітчизняні заклади вищої освіти. Одні дисципліни просто випали з навчальних планів, обсяг інших помітно скоротився. Це не може не турбувати, бо на очах відбувається погіршення якості підготовки фахівців. Саме фундаментальні економічні дисципліни формують економічне мислення, ринкову психологію, економічну культуру людей з такими обов'язковими рисами особи та працівника, як прагнення до заощадження, відповідальності за результати своєї діяльності, економне господарювання, дисциплінованість, бережливе ставлення до навколишнього середовища, забезпечують розуміння економічної політики уряду та складних процесів світової економіки.

Однією із важливих причин скорочення обсягів вивчення або взагалі витіснення фундаментальних економічних дисциплін з освітнього процесу в Україні, безперечно, стало зменшення кількості студентів на багатьох спеціальностях і освітніх програмах у більшості закладів вищої освіти, що спричиняє зменшення обсягу педагогічного навантаження та кількості ставок викладачів. Випускові кафедри, які найчастіше укладають навчальні програми, намагаються нейтралізувати зменшення свого педагогічного навантаження за рахунок скорочення або й витіснення економічних дисциплін, незважаючи на уже помітне погіршення підготовки фахівців.

Одночасно вагомими є суб'єктивно-психологічні чинники обмеження і витіснення базових економічних дисциплін. Впливи цих чинників простежуються не лише в Україні, де вони набрали форми волюнтаристсько-агресивних, а й в інших країнах, зокрема у США. Наприклад, колумніст впливової американської газети "Washington Post" Роберт Семюелсон заявляє, що настав "час розірвати наші підручники з "Economics" і написати їх заново". (Samuelson, 2019. June 23). Українською мовою термін "Economics", на наш погляд, доцільно перекладати як "аналітична економіка". Перевагою саме такого українського звучання цього англомовного терміна є те, що він віддзеркалює серцевину цього розділу економічного знання – аналіз як метод пізнання економічної дійсності. Зі статті Р.Семюелсона випливає, що нові підручники мають бути простими і легкозрозумілими як економічна журналістика і в них має йтися про речі, які є новими для американської та світової економіки. Оскільки колумніст як приклад бере підручник "Principles of Economics" Грегорі Манківа (професора Гарварду, економічного радника Президента США Буша-молодшого, автора найпопулярнішого у світ підручника з макроекономіки для магістрів), то у відповідь професор у своєму блозі зазначає, що було б помилкою, якби викладачі у вступному курсі до аналітичної економіки зосереджувались винятково на гарячих економічних проблемах сьогодення і від-

мовилися від з'ясування вічних істин і тверджень, виявлених і сформульованих видатними економістами XVIII – XX ст. У цьому вступному курсі потрібно продемонструвати, як ці узагальнення та підходи класиків можна застосувати для пояснення сучасних економічних проблем (Mankiw, 2019. June, 24).

В окремих країнах простежуються своєрідні цикли зростання та спаду зацікавленості та популярності економіки серед школярів, студентів та суспільства загалом. Так, у 1980–1990-х роках, коли Австралія переживала наслідки економічної рецесії, запровадження режиму плаваючого валютного курсу, дерегуляції фінансових ринків та ринку праці, економіка стала предметом широких дискусій у суспільстві. А навчальна дисципліна і спеціальність "Economics" стала популярною серед школярів і студентів. Тодішній прем'єр-міністр Австралії Пол Кітінг з цього приводу висловився так: "Я гарантую, якщо ви завітаєте у будь-яку австралійську зоокрамницю, то почувете, як навіть папуга розмірковує та дискутує про мікроекономічну політику" (Hawkins, 2017).

В умовах, коли Австралія переживає більш як чверть століття перманентне економічне зростання і показники макроекономічного середовища істотно поліпшилися, увага суспільства до економічних проблем значно зменшилась, а навчальна дисципліна у школах та коледжах і освітні програми з "Economics" в університетах стали менш популярними серед молоді. Водночас у переліку навчальних дисциплін, пропорованих для вибору студентів-неекономістів та школярів, з'явилися явні конкуренти – це бізнес-дисципліни і програми, такі як маркетинг, менеджмент, фінанси, підприємництво тощо, а в університетах почали домінувати бізнес-школи (Dwyer, 2018).

Однак є ще один, правда, не такий важливий чинник скорочення вивчення, а то і витіснення з освітнього процесу базових економічних дисциплін в Україні, але про який необхідно пам'ятати і здійснювати потрібні заходи для його нейтралізації. Йдеться про певний хаос і безлад у назвах і змісті економічних дисциплін.

Зміни у викладанні економічних дисциплін розпочалися ще на початку 1990-х років, коли політична економія – фундаментальна галузь тодішнього економічного знання та університетська дисципліна – була витіснена з ужитку, бо у свідомості багатьох громадян асоціювалась з певними ідеологічними постулатами та з режимом і правлінням комуністичної партократії. В абсолютній більшості закладів вищої освіти те, що раніше називали "Політична економія", стало "Економічна теорія". Ті кафедри, які зберегли назву "Політична економія", найчастіше повторювали погіршені (модифіковані) твердження політичної економії К. Маркса, про що свідчать опубліковані у 2000-х роках підручники і навчальні посібники. Поділяємо думку Савчука (2015. С. 23–24) про те, що таке недбале, а часом негативне, ставлення до політичної економії в Україні зумовлене передовсім не глибиною знань її предмета, а навпаки повною відсутністю цих знань, нерозуміння її місця та ролі в економічній науці.

Через кільканадцять років виявилось, що назва "Економічна теорія" невдала і не узгоджується з мовою світової економічної науки і не стимулює вивчення фундаментальних економічних дисциплін.

По-перше, у світовій економічній літературі термін "економічна теорія" нерідко використовують як синонім до терміна "економічний аналіз". Інакше кажучи, економічну теорію розглядають, як метод та інструмент дослідження, який використовує кількісні методи – економіко-математичні методи і моделі. Так, Гел Веріан – головний економіст Google і професор університету Берклі – у праці "*What Use is Economic Theory*" ставить питання про те, яку роль виконує "*Economic Theory*" в "*Economics*". На думку вченого, внесок економічної теорії можна визначити так: наскільки економічна теорія як інструмент або метод дослідження здатна обґрунтувати проведення ефективної економічної політики (Varian, 2000).

Термін "економічна теорія", по-перше, нечасто вживають у назвах освітніх програм в американських та європейських університетах. Інколи пропонують студентам освітні програми за назвою "Економічна теорія і економетрика". Є престижний журнал "*Economic Theory*", в якому публікують статті економісти-математики (дослідження в галузі економетрії). Тому є глибока розбіжність між тим, що розуміють під економічною теорією у світовій економічній науці та в Україні.

Термін "економічна теорія", по-друге, має ще одну слабину. Назва дисципліни "Економічна теорія" така, що студенти і навіть професура гуманітарних, природничих та технічних спеціальностей сприймають її як щось надмірно затеоретизоване, малоцікаве і навіть непотрібне. Це стало додатковим чинником витіснення цієї дисципліни на обочину у вітчизняній університетській освіті. Назва "економічна теорія" стала непривабливою і як освітня програма у межах спеціальності 051 "Економіка". Достатньо взяти до уваги кількість зарахованих за останні роки студентів на цю програму.

У вітчизняних університетах на освітні програми зі спеціальності "Економіка" вступників нині небагато (за винятком кількох університетів). Однією із причин низької популярності економіки серед абітурієнтів та їхніх батьків є помилкова думка про те, що така спеціальність не дає можливості знайти на ринку праці високооплачувану пристойну роботу, на відміну від інших бізнес-орієнтованих спеціальностей, які дають можливість здобути конкретні практичні навички і компетентності, наприклад у сфері менеджменту чи маркетингу, фінансів чи підприємництва.

Університетська спеціальність "Економіка", на нашу думку, в Україні недооцінена, оскільки дає можливість слухачеві набути аналітичних навичок і компетентностей, пов'язаних із розв'язанням економічних проблем. Як засвідчує світовий досвід, такі фахівці високо цінуються на ринку праці в розвинених економіках, а випускники спеціальності "*Economics*", як правило, легко адаптуються і знаходять працю у різних сферах економіки.

По-третє, у вітчизняній економічній літературі досі існує суперечливе тлумачення терміна "економічна теорія". Економісти неоднаково відповідають на запитання: як співвідносяться терміни "економічна теорія" та "політична економія"? Яке місце макро- і мікроекономіки у системі фундаментального економічного знання? Чи економічна теорія є українським відповідником англійського терміна "*Economics*" та

низки інших. Ця термінологічна невизначеність і нечіткість ще більшою мірою знецінює термін "економічна теорія" як назву галузі економічного знання та університетську дисципліну.

Для подолання суб`єктивного волюнтаризму витіснення з освітнього процесу фундаментальних економічних дисциплін вітчизняна економічна наука і освіта потребують свого мейнстріму – сукупності теоретичних положень і тверджень про національну економіку та її економічну систему, які поділяє більшість економістів. Без формування в українській економічній науці основного потоку підготувати конкурентоспроможні підручники і навчальні посібники з фундаментальних економічних дисциплін, що стимулюють їх вивчення, на наш погляд, просто неможливо.

Ще одним важливим завданням у справі зміцнення фундаментальної економічної освіти є відновлення викладання політичної економії, передовсім у магістратурі. Заклади вищої освіти пропонують студентам-економістам у магістратурі такі дисципліни, як "Соціальна економіка", "Глобальна економіка", "Соціальна відповідальність", "Актуальні проблеми економічної теорії та економічної політики" тощо. Ці дисципліни є нічим іншим, як складниками політичної економії.

Політична економія як галузь економічного знання, як відомо, існує вже кілька століть. За останнє століття предмет політичної економії помітно еволюціонував. Річ у тім, що в останній третині XIX ст. – початку XX ст. група економістів заклала основи нової галузі економічного знання, названої "Economics", яка, широко використовуючи математичний інструментарій, наблизилась до природничих наук. Вихід у світ у 1947 р. праці П. Семюелсона "Основи економічного аналізу", на думку багатьох економістів, закріпив відокремлення політичної економії та аналітичної економіки як галузей економічного знання. Політична економія стала одним із авангардних напрямів сучасної економічної науки і перетворилась на міждисциплінарну галузь знання, яка синтезує висновки і наукові результати таких наук, як аналітична економіка, право, політологія, соціологія, історична наука тощо. Вона стала своєрідним інтерфейсом між аналітичною економікою і політичними науками. Відомі вітчизняні вчені, досліджуючи еволюцію предмета політичної економії, намагаються виявити її глибинні зв'язки із іншими галузями економічного знання. Так, В. Тарасевич (2015, С. 27–29) визначає головні атрибути сучасної політичної економії, які формують її ядро – фундаментальність, універсальність та універсальність. На думку А. Гриценка (2015. Р.14), сучасна політична економія є наукою, що володіє інструментарієм для розкриття внутрішніх суперечностей сучасного економічного розвитку і форм їх розв'язання у спільно-розділеному світі. Ю. Зайцев та О. Москаленко (2015, С. 59) вважають, що предмет сучасної політичної економії пов'язаний із дослідженням закономірностей становлення і наслідків трансформації людського капіталу в капітал соціальний та інтелектуальний, суті, змісту та інституційних форм трансформації соціально-економічних відносин під впливом змін у технологічному способі виробництва, тенденцій, принципів формування моделей мотивації, що

забезпечить гармонізацію інтересів і соціально-економічний розвиток суспільства на віддалену перспективу.

У центрі політичної економії нині, справді, перебувають філософія економіки, розподільні відносини між власниками ресурсів та між країнами, впливи політичних інститутів на економічне зростання і економічний розвиток, співвідношення влади і власності, роль менталітету народу і його господарської культури у процесах створення національного продукту та національного багатства, соціально-економічні наслідки стабілізаційної та макроекономічної політики загалом. Строго кажучи, політична економія нині акцентує на розподільних відносинах та соціальній ефективності в умовах появи нових форм прояву і функціонування капіталу і праці, перманентного розвитку і ускладнення інституційних механізмів економічних систем. Тому є підстави вважати, що вона є найбільш соціальною галуззю економічного знання.

У магістратурі студенти, що навчаються за спеціальністю 051 "Економіка", на наш погляд, мають вивчати як обов'язкові такі дисципліни: "Макроекономіку-II" (Макроекономічний аналіз), "Мікроекономіку-II" (Мікроекономічний аналіз) та "Прикладну економетрику".

Щодо бакалаврського рівня, то усі студенти за спеціальністю 051 "Економіка", на наш погляд, мають прослухати і скласти іспити з таких фундаментальних економічних дисциплін: "Макроекономіка" (8–10 кредитів), "Мікроекономіка" (8–10 кредитів), "Історія економіки та економічної думки" (5 кредитів). Першою базовою економічною дисципліною має бути "Вступ до економіки" (за різними назвами, наприклад "Принципи економічної науки", "Вступ до аналітичної економіки" та інші). У цій вступній дисципліні доцільно з'ясувати основи поняттєво-категоріального апарату економічної науки, класифікацію економічних наук, методологію економічної науки, потреби і ресурси, процес виробництва і його фактори, капітал підприємства, витрати виробництва, ефективність використання ресурсів, необхідність економічного зростання, його фактори і типи, форму виробництва та її складники (товари, ціни та гроші), економічну систему та її компоненти, місце власності в економічній системі, типізацію економічних систем, економічну політику та її види. Значну увагу потрібно приділити ринковій економіці та принципам її організації, функціям економічних суб'єктів у цій економіці, схемі кругопотоку ресурсів, товарів та доходів, ринковій інфраструктурі та познайомити студентів з ринковими структурами, а також з ринковим механізмом та його двома складниками – попитом і пропозицією.

У навчальних планах освітніх програм спеціальності "Економіка" поряд із стандартними дисциплінами мікро- і макроекономіка, що базуються на положеннях і припущеннях так званого мейнстріму, повинні знайти відображення альтернативні підходи і концепції до пояснення економічних процесів та явищ (*Knoedler, Underwood, 2003*). Окрім того, навчальний план доцільно підсилити дисциплінами, які дадуть можливість студентам набути навичок опрацювання і аналізу великих масивів даних задля дослідження економічних взаємозалежностей і зв'язків та економічних проблем. Це істотно підсилить аналітичні навички майбутніх фахівців.

Студенти, що навчаються за спеціальностями 071 "Облік і оподаткування", 072 "Фінанси, банківська справа і страхування", 073 "Менеджмент", 075 "Маркетинг", 076 "Підприємництво, торгівля і біржова діяльність", галузі знання 07 "Управління і адміністрування", на наш погляд, мають вивчати як нормативні такі фундаментальні дисципліни, як "Принципи економічної науки" або "Вступ до аналітичної економіки" (4 кредити), "Макроекономіка" (5 кредитів), "Мікроекономіка" (5 кредитів), "Історія економіки та економічної думки" (4 кредити). Нерідко постає питання, яку дисципліну вивчати раніше – "Мікроекономіку" чи "Макроекономіку". Практика викладання цих дисциплін у провідних університетах світу засвідчує два підходи: приблизно у половині випадків спочатку викладається макроекономіка, а потім мікроекономіка. Існує і зворотний порядок вивчення. Макроекономіку доцільно вивчати раніше на тих спеціальностях та освітніх програмах, які тяжіють до макрорівня – "Міжнародна економіка", "Економічна кібернетика", "Економічна аналітика та бізнес-статистика", на спеціальності "Фінанси, банківська справа і страхування". З мікроекономіки доцільно починати на освітній програмі "Економіка підприємства", спеціальностях "Менеджмент", "Маркетинг", "Підприємництво, торгівля і біржова діяльність" тощо.

В умовах істотних трансформацій світової економіки, зумовлених як змінами у технологічному укладі, деградацією навколишнього середовища, так і тотальною фінансіалізацією економіки, що супроводжується поглибленням макроекономічних диспропорцій та фінансовою нестабільністю, особливої актуальності набувають проблеми економічної освіченості тих, хто здобуває вищу освіту.

Більшість економістів-аналітиків виходять з того, що пересічний громадянин добре знає, як функціонує економіка, і на основі цих знань ухвалює рішення. Однак емпіричні факти, наведені у звіті ОЕСР, свідчать про те, що рівень економічного освіченості є досить невисоким. Зокрема, у звіті зазначено, що лише 10% студентів здатні аналізувати складні фінансові продукти, тоді як ще 15% можуть у кращому разі приймати прості рішення щодо повсякденних видатків¹.

За таких умов низька економічна і фінансова освіченість знижує наукову значущість та життєздатність економічних концепцій, бо вони покладені в основу економічної політики. Колишній голова Федеральної резервної системи США, автор одного з кращих підручників з макроекономіки для бакалаврів Бен Бернанке зазначав: "Вищий рівень економічної освіченості суспільства поліпшує якість ухвалених ним рішень, а от низька економічна освіченість викликає занепокоєння, оскільки це може призвести до поганого фінансового планування. Це також може знизити ефективність макроекономічної політики (Bernanke, 2007).

В американських та європейських університетах проблему економічної освіченості вирішують через *General Education Program (Gen Ed)*. Незалежно від обраної спеціальності (*major*) студент має можливість також обрати і прослухати низку дисциплін, які дають змогу здо-

¹ PISA in Focus (2014). OECD. N41. URL: [https://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/pisainfocus/pisa-in-focus-n41-\(eng\)-final.pdf](https://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/pisainfocus/pisa-in-focus-n41-(eng)-final.pdf)

бути комбінацію інтелектуальних навичок і компетентностей, що необхідні сучасному фахівцеві і які істотно збільшують його соціальні можливості у сучасному світі – досягти успіхів у професійній кар'єрі та стати успішним громадянином у глобалізованому високотехнологічному мінливому світі. Цей перелік дисциплін *Gen Ed* містить гуманітарні, соціальні та природничі дисципліни. До переліку *Gen Ed* більшості західних університетів належить економіка, яка поряд із іншими гуманітарними і соціальними науками покликана пояснити поведінку людини крізь призму обмеженості ресурсів і життєвих благ. Зокрема, у Гарварді макроекономіка і мікроекономіка належать до загальноосвітніх дисциплін, і студенти незалежно від того, на якій освітній програмі навчаються, мають обов'язково вибрати одну з них і скласти іспит. Уникнення їх вивчення неможливе.

За таких умов *Gen Ed* дає можливість здобути навички спілкування, критичного і аналітичного мислення, вміння викладати свої думки усно і письмово, розв'язувати складні завдання, здатність адаптуватися і ухвалювати ефективні рішення у світі обмежених ресурсів, який невпинно змінюється.

Отже, сучасна система освіти у розвинених країнах дає можливість студентів бакалаврату комбінувати у своєму навчальному плані дисципліни основної обраної спеціальності із дисциплінами із *Gen Ed*, а отже, здобути вищу освіту, яка відповідає сучасним вимогам, і успішно продовжити навчання у магістратурі.

На думку Американської асоціації коледжів і університетів (AAC&U), такі фахівці є всесторонньо обізнані, затребувані на ринку праці, мають навички, необхідні для адаптації в умовах змін, і надійний теоретичний фундамент для подальшого навчання².

Водночас закордонні університети перебувають у постійному пошуку нових підходів до викладання фундаментальних економічних дисциплін. До прикладу, тепер у переліку *Gen Ed* у Гарвардському університеті поряд із загальним курсом "Economics" для неекономістів з'явилася дисципліна "Використання великих даних для вирішення економічних і соціальних проблем" "*Using Big Data to Solve Economic and Social Problems*" (Chetty, Toseland, 2017), який користується неабиякою популярністю серед студентів (Claybaugh, 2019, June).

Низка американських навчальних закладів уже переглянули програму дисципліни "Economics", що дало змогу істотно осучаснити цю дисципліну, максимально наблизити її до господарської практики, включити альтернативні теорії і концепції, що сприятиме широкому і критичному розумінню економіки. Заслуговує уваги структура курсу "*Economics for non-economists*" у католицькому університеті у Вестоні (США). Програма дисципліни "Економіка для неекономістів" містить вступні розділи аналітичної економіки, що дозволяють засвоїти її базові припущення, положення і концепції традиційної аналітичної економіки – інакше кажучи, засвоїти короткий термінологічний словник економіста і розвинути економічне сприйняття. Наступні розділи цієї дисципліни присвячені вивченню тих викликів і дискусійних питань, що сто-

² What Is Liberal Education? (2019). Association of American Colleges & Universities. URL: <https://www.aacu.org/leap/what-is-liberal-education>

суються економічної поведінки домогосподарств, фірм та відповідних державних інститутів (*Jacobson, 2012*).

У процесі вивчення цієї дисципліни велику увагу приділяють так званим зовнішнім ефектам, які зумовлені діяльністю різних економічних суб'єктів, у тому числі уряду, проблемі деградації навколишнього середовища. Зрештою студенти доходять висновку про те, що екологічні проблеми у країнах, що розвиваються, виникають унаслідок того, що ці країни для зрівноваження свого платіжного балансу, прагнуть постачати щоразу більше товарів у розвинені країни. Хоча за таких умов, економічне зростання є екологічно нестійким, але водночас воно значною мірою сприяє соціальній стабільності.

У курсі розглядають також питання неефективності цінового механізму на ринку праці, що є однією із найвагоміших причин поглиблення нерівності у розподілі доходів, екологічних втрат та їхнього впливу на економічне зростання в розвинених країнах у тривалому періоді. Зрештою, логічно випливає висновок про те, що "економічне зростання, поїдаючи планету, посилює нерівність і не робить нас щасливішими" (*McKibben, 2007. P. 18*).

У сучасних умовах такий еклектичний підхід у викладанні аналітичної економіки, який поєднує стандартну мікро- і макроекономіку та альтернативні теоретичні підходи до аналізу сучасних економічних проблем, дає ширші перспективи у вивченні фундаментальних економічних дисциплін, аніж неокласична теорія. Студенти стикаються із реальністю компромісів під час вирішення як локальних, так і глобальних проблем і вчаться ухвалювати рішення. І як це не парадоксально, нормативна економіка стає нині не менш важливою у викладанні, ніж позитивна.

Сьогодні перед вітчизняними навчальними закладами стоїть завдання переглянути навчальні плани освітніх програм зі спеціальності "Економіка", а також зміст фундаментальних економічних дисциплін для неекономічних спеціальностей, що дасть можливість привернути увагу молодих людей до якісної економічної освіти, сформуванати у них адекватне економічне сприйняття сучасного світу. Пам'ятаймо слова видатного американського винахідника і бізнесмена Ілона Маска, який, критично оцінюючи сучасні методи підготовки фахівців в університетах, радить студентам вибрати і прослухати кілька економічних дисциплін, щоб стати добрим професіоналом (*Levine, 2013*).

Одним із напрямів реформування вітчизняної системи вищої освіти стало впровадження галузевих стандартів вищої освіти, які покладені в основу університетських освітньо-професійних та освітньо-наукових програм, і які не обмежують академічну автономію навчальних закладів щодо вибору навчальних дисциплін, які повинні забезпечити набуття визначених загальних та спеціальних компетентностей. Зміст та концепція програми університетської дисципліни "Економіка" для неекономістів, на наш погляд, має усі підстави стати важливим компонентом освітньо-професійних програм у вітчизняних університетах, бо забезпечує формування низки загальних компетентностей, які є спільними для значної більшості галузевих стандартів, зокрема, таких як: здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу, навчан-

ня і застосування знань на практиці, генерувати нові ідеї, виявляти і вирішувати проблем, приймати раціональні рішення, бути критичним і самокритичним, здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності), виявляти ініціативу та підприємливість, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт, діяти соціально відповідально, прагнути до збереження навколишнього середовища тощо³.

Несприятливі тенденції у вивченні студентами фундаментальних економічних дисциплін у закладах вищої освіти України можна нейтралізувати лише через активізацію зусиль економістів-аналітиків, передовсім у пропагуванні позитивного зарубіжного досвіду та формуванні вітчизняного мейнстриму, який враховує і наукові здобутки українських економістів.

Література

1. Гриценко А. (2015). Політична економія розділено-спільного світу: історія і сучасність. *Економічна теорія*. № 3. С.14–29.
2. Зайцев Ю., Москаленко О. (2015). Теоретико-методологічні проблеми становлення сучасної політичної економії. *Економічна теорія*. № 4. С. 54–61.
3. Савчук В. (2015). Еволюція і спадкоємність в політичній економії та її вкладанні в Україні. *Економічна теорія*. № 4. С. 19–26.
4. Тарасевич В. М. (2015). Політична економія: атрибути субстанційності та долі. *Економічна теорія*. № 4. С. 27–34.
5. Bernanke, B. S. (2007). Education and economic competitiveness. Speech at the US Chamber Education and Workforce Summit, Washington DC, 24 September. URL: <https://www.bis.org/review/r070928a.pdf>
6. Chetty, R. G. Toseland, R. (2017). Using Big Data to Solve Economic and Social Problems. Semantic Scholars. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Using-Big-Data-to-Solve-Economic-and-Social-Chetty-Toseland/b9ce913e23085f3bcfc1d2a99ae267a87c7a7462>
7. Claybaugh, A. (2019, June 12). Changes coming to Gen Ed. *The Harvard gazette*. URL: <https://news.harvard.edu/gazette/story/2019/06/harvard-college-adds-to-its-gen-ed-courses/>
8. Dwyer, J. (2018) What Happened to the Study of Economics? Business Educators Australasia Annual Meeting 26 May 2018. Reserve Bank of Australia. URL: <https://www.rba.gov.au/speeches/2018/sp-so-2018-05-26.html>
9. Hawkins, J.R. (2017, June). The Australian treasurers: managers and reformers in an evolving role. A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy of The Australian National University. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/7364/b41f0f8c0a22968313068dc5ba45e788e102.pdf>
10. Jacobson, S. (2012). Economics for non-economists. *Australasian Journal of Economics Education*. Vol. 9. № 1. P. 59-83. URL: <http://www.uq.edu.au/-economics/AJEE/docs/?dir=Volume%2009,%20Number%201,%202012>
11. Knoedler, J., Underwood, D. (2003). Teaching the principles of economics: A proposal for a multiparadigmatic approach. *Journal of Economic Issues*. Vol. 37. № 3. P. 697-725. doi: <https://doi.org/10.1080/00213624.2003.11506610>
12. Levine, A. (2013). Elon Musk on Mass, Mars, and MBAs. *APS News*. November. Vol. 22. № 10. URL: <https://www.aps.org/publications/apsnews/201311/profiles.cfm>

³ Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01 червня 2017 № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2017 № 1648). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/metodichni-rekomendaciyi-vo>

13. Mankiw, G. (2019, June 24). Not So Fast. Greg Mankiw's Blog. Random Observations for Students of Economics. URL: <http://gregmankiw.blogspot.com/2019/06/not-so-fast.html>
14. McKibben, B. (2007). Deep economy: The wealth of communities and the durable future. New York, NY, US: Times Books/Henry Holt and Co.
15. Samuelson, R. (2019, June 23). It's time we tear up our economics textbooks and start over. *The Washington Post*. URL: https://www.washingtonpost.com/opinions/its-time-we-tear-up-our-economics-textbooks-and-start-over/2019/06/23/54794ab8-9432-11e9-b570-6416efdc0803_story.html
16. Varian, H. R. (2000). What Use is Economic Theory? Variants in Economic Theory: Selected Works of Hal R. Varian. Economists of the Twentieth Century. Edward Elgar Publishing. P. 352-381.

Надходження до редакції 02.10.2019 р.

ON THE PROBLEMS OF EDUCATION OF FUNDAMENTAL ECONOMIC DISCIPLINES IN UKRAINIAN AND FOREIGN UNIVERSITIES

Stepan Panchyshyn, Iryna Hrabynska

Author affiliation :

Stepan Panchyshyn, Doctor of Science (Economics), Professor, Head of the Department, Department of Analytical Economy and International Economics, Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine, Lviv. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6203-4789>
Email: stepan.panchyshyn@lnu.edu.ua

Iryna Hrabynska, Candidate of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department, Department of Analytical Economy and International Economics, Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine, Lviv. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7390-5626>
Email: iryna.hrabynska@lnu.edu.ua

The article outlines the objective and subjective-psychological factors of the reduction of the study of fundamental economic disciplines in Ukrainian universities in recent years. One of the reasons for this reduction in the scope, and even the displacement of these disciplines from the university curricula, was the terminological incorrectness associated with the use of the title "Economic Theory", which means rather a method or tool of economic research. The use of term "Economic Theory" as a title of fundamental economic discipline significantly narrows its subject, gives the impression of its theorizing and detachment from the real economy and doesn't contribute to improving the competitiveness of the graduate in the labor market.

The authors substantiate the expediency of including the discipline "Political Economy" in the list of compulsory courses in the master's educational programs on "Economics". Political economy is now being transformed into an interdisciplinary branch of economic knowledge, which emphasizes on distributive relations and social efficiency.

Attention is focused on the importance of national economic education for achieving the effectiveness of economic policy. Teaching fundamental economic disciplines for students of non-economic specialties would help to improve the level of national economic education and therefore to make effective economic decisions.

The experience of American universities in the formation and implementation of economic courses in the curricula of non-economics students and the approaches to updating the structure and content of such disciplines are analyzed. It provides broader possibilities in the study of fundamental economic disciplines and finally proves the importance of the normative economics alone with the positive one in the education process.

It is concluded that the negative tendencies in the study of fundamental economic disciplines in Ukrainian universities can be neutralized via employing positive foreign experience and shaping a Ukrainian economics mainstream, which would include the scientific achievements of both Ukrainian and foreign economists.

Key words: fundamental economic disciplines, economic theory, economics, political economy, economic education, social efficiency, education program.

JEL: A22.

References

1. Hrytsenko, A. (2015). Political Economy of Divided-Common World: History and Modernity. *Econ. teor. – Economic theory*, 3, 14-29 [in Ukrainian].
2. Zaitsev, Y., Moskalenko, O. (2015). Theoretical And Practical Problems Of The Formation Of Modern Political Economy. *Econ. teor. – Economic theory*, 4, 54-61 [in Ukrainian].
3. Savchuk V. (2015). The evolution and Inheritance in Political Economy and its Teaching in Ukraine. *Econ. teor. – Economic theory*, 2015, 4, 19-26 [in Ukrainian].
4. Tarasevych V. (2015). Political Economy: The Attributes of Substantiality and Fate. *Econ. teor. – Economic theory*, 4, 27-34 [in Ukrainian].
5. Bernanke, B. S. (2007). Education and economic competitiveness. Speech at the US Chamber Education and Workforce Summit, Washington DC, 24 September. Retrieved from <https://www.bis.org/review/r070928a.pdf>
6. Chetty, R. G. Toseland, R. (2017). Using Big Data to Solve Economic and Social Problems. Semantic Scholars. Retrieved from <https://www.semanticscholar.org/paper/Using-Big-Data-to-Solve-Economic-and-Social-Chetty-Toseland/b9ce913e23085f3bcfc1d2a99ae267a87c7a7462>
7. Claybaugh, A. (2019, June 12). Changes coming to Gen Ed. The Harvard gazette. Retrieved from <https://news.harvard.edu/gazette/story/2019/06/harvard-college-adds-to-its-gen-ed-courses/>
8. Dwyer, J. (2018). What Happened to the Study of Economics? Business Educators Australasia Annual Meeting 26 May 2018. Reserve Bank of Australia. Retrieved from <https://www.rba.gov.au/speeches/2018/sp-so-2018-05-26.html>
9. Hawkins, J.R. (June, 2017). The Australian treasurers: managers and reformers in an evolving role. A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy of The Australian National University. Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/7364/b41f0f8c0a22968313068dc5ba45e788e102.pdf>
10. Jacobson, S. (2012). Economics for non-economists. *Australasian Journal of Economics Education*, 9, 1, 59-83. Retrieved from <http://www.uq.edu.au/economics/AJEE/docs/?dir=Volume%2009,%20Number%201,%202012>
11. Knoedler, J., Underwood, D. (2003). Teaching the principles of economics: A proposal for a multiparadigmatic approach. *Journal of Economic Issues*, 37, 3, 697-725. doi: <https://doi.org/10.1080/00213624.2003.11506610>
12. Levine, A. (2013). Elon Musk on Mass, Mars, and MBAs. *APS News*. November, 22, 10. Retrieved from <https://www.aps.org/publications/apsnews/201311/profiles.cfm>
13. Mankiw, G. (2019, June 24). Not So Fast. Greg Mankiw's Blog. Random Observations for Students of Economics. Retrieved from <http://gregmankiw.blogspot.com/2019/06/not-so-fast.html>
14. McKibben, B. (2007). Deep economy: The wealth of communities and the durable future. New York, NY, US: Times Books/Henry Holt and Co.
15. Samuelson, R. (2019, June 23). It's time we tear up our economics textbooks and start over. The Washington Post. Retrieved from https://www.washingtonpost.com/opinions/its-time-we-tear-up-our-economics-textbooks-and-start-over/2019/06/23/54794ab8-9432-11e9-b570-6416efdc0803_story.html
16. Varian, H. R. (2000). What Use is Economic Theory? Variants in Economic Theory: Selected Works of Hal R. Varian. Economists of the Twentieth Century. Edward Elgar Publishing.